

Emine Sonnur Özcan

Dr., Uzman,
TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi

**Çanakkale
Savaşlarında
Kullanılan**

Havacılık Teknolojisi

I.Dünya Savaşı'nda havadan
elle çivi atarak taaruzda bulunan bir uçak

Osmanlı Devleti'nin havacılık faaliyetlerine başlama tarihi 1909. Diğer bütün yenilikler gibi havacılığın kökeni de Osmanlı Ordusu'na dayanıyordu. 1910'da askeri bir heyet Avrupa'ya gidip havacılık alanındaki gelişmeleri inceledi. Ayrıca Paris'te yapılan Uluslararası Havacılık Kongresi'ne katıldı. Bu hazırlıkların hemen arkasından Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın öncülüğünde 1911'de orduda ilk havacılık birimi kuruldu ve iki subay pilotaj eğitimi için Fransa'daki Bleriot Fabrikası'nın uçuş okuluna gönderildi. 1912'de Sefaköy'le Yeşilköy arasında ilk havaalanı yapıldı. İki subay eğitim sonrasında Osmanlı Ordusu'nun satın aldığı ilk iki uçağı Fransa'dan yurda getirdi. Böylece 17 Aralık 1903 tarihinde Wright kardeşlerin ilk motorlu uçağı kontrollü bir şekilde havalandırmasının üzerinden henüz sekiz yıl geçmişken, Türk Hava Kuvvetleri'nin temelleri atılmış oluyordu. Temmuz 1912'ye gelindiğinde, Yeşilköy'de açılan Hava Okulu'nda Türk ordusu ilk havacı subaylarını yetiştiriyordu.

Osmanlı Ordusu'nun henüz havacılık donanımını oluşturmaya çalıştığı aylarda patlak veren Trablusgarp Savaşı'nda (1911) İtalyanlar Osmanlı'ya karşı -tarihte bir ilk olarak- uçaklarla savaşmıştı. Balkan Savaşları'nda (1912-1913) ise Osmanlı'nın elinde 17 uçak vardı. Ancak savaşların sonunda bunların tamamına yakını çeşitli sebeplerle kaybedilmişti. I. Dünya Savaşı öncesinde büyük maddi fedakârlıklarla Fransa'ya ismarlanan kara ve deniz uçaklarına ise savaş başlayınca Fransa tarafından el koyuldu. Büyük Savaş öncesi Osmanlı Ordusu'nun elinde yalnızca 8 uçak vardı. Bunlar cephelere dağıtılmıştı.

I. Dünya Savaşı'nda at arabasıyla nakledilen bir uçak

Çanakkale Cephesi'ne verilen 1 deniz uçağı da (Ekim 1914) savaştan önce suda devriliş bozulmuş ve İstanbul'a gönderilmişti. Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'na gemiyle iki uçak daha gönderildi. Bunlardan *Ertuğrul* adlı kara uçağı (Bleriot XI-2) teknik kapasitesinin sınırlı oluşu nedeniyle yalnızca Boğazın yakın çevresinde keşif amaçlı kısa uçuşlar yapabiliyordu. Diğer uçağın nitelikleri ve faaliyetleri hakkında ise herhangi bir bilgi yok. *Ertuğrul*, 18 Mart Deniz Zaferinin ardından 22 Mart'ta İstanbul'a gönderildi ve hurdaya ayrıldı.

1911'de Osmanlı Ordusu'nun yaptığı sınav sonucunda en yüksek notu alarak pilotaj eğitimi için Fransa'daki Bleriot Fabrikası'nın uçuş okuluna gönderilen iki subaydan biri: Süvari Yüzbaşı Fesa.

Diğer yandan müttefik Almanya'dan Osmanlı'ya -3 Albatros B.I ve 1 Rump-ler B.I olmak üzere- ilk 4 uçağın gelmesi 1915'in Mart ayı başlarına rastlıyor. Bunların 3'ünün Çanakkale'ye gönderilmesine karar verilmişti; ancak 18 Mart Deniz Savaşı öncesi sadece Rumpler B.I tipi uçak Çanakkale'ye ulaştırılabildi. Diğer 2 uçak ise ancak Mart sonunda Çanakkale Boğazı'na gelebildi.

Çanakkale Savaşları'nın yapıldığı dönemde dünya havacılık teknolojisi henüz oluşmaya başlamıştı. Zamanın teknolojiyle uçaklar, yaklaşık 70-120 km/saat süratle uçabiliyor, en fazla 1000-1500 m'ye kadar yükselebiliyordu. Dönemin havadan taarruz silahları 5-15 kg'lık bombalar ve içi çivi dolu kutulardı. Bunlar gözle belirlenen hedeflere uçaktan, elle atılıyordu.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Batılı Devletler Çanakkale Savaşları'nda uçakları keşif, destek, taarruz ve psikolojik harekât amacıyla kullanıyordu. Keşif uçuşlarıyla düşmanın yer, yön ve nicelik tespitleri yapılıyor, mayınların mevcut durumu gibi istihbaratlar değerlendirilerek askeri harekâtlar bu bilgilere göre yönlendiriliyordu.

Çanakkale 15. Harp Tayyare Bölüğü subayları

Osmanlı Devleti'nin yaptırdığı geniş kapsamlı keşif uçuşlarından ilki, Deniz Savaşı'ndan sadece birkaç saat öncesinde gerçekleşti. Çanakkale'ye 17 Mart gecesi ulaşan Alman Rumpler B.I. uçağı, 18 Mart sabahı İtilaf Devletleri'nin deniz gücünü keşif için Bozcaada'ya uçuruldu. Uçuş sonucunda iki Alman pilotun istihbarat raporunda Bozcaada önlerinde 14 savaş gemisi, 2-4 küçük kruvazör, 2 tamir gemisi, 2 hastane gemisi, mayın tarayıcı 10 balıkçı teknesi ve birkaç destroyer ile 1 denizaltı tespit edildiğinden söz ediliyordu. Rapor, Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın hazırladığı harekât planına ve dolayısıyla kazanılan zafere önemli katkılarda bulunacaktı. Aynı uçak 18 Mart günü ikinci bir keşif uçuşu daha yaparak düşmanın geri çekildiğini rapor etti.

Diğer yandan, İtilaf güçlerinin uçakları Deniz Savaşı öncesinde yaptıkları keşif uçuşunda -Boğaz sularının dalgalı olmasının da etkisiyle- Osmanlı askerlerinin

Çanakkale Boğazı'na döşediği mayınları göremeyip temiz raporu vermişti. Bunun bir sonucu olarak *Nusret* mayın gemisinin döşediği mayınlar, *Bouvet*, *Irresistible* ve *Ocean* adlı gemilerin batmasına, *Galulois*, *Suffren* ve *Inflexible* adlı gemilerin ise büyük hasar almasına sebep oldu.

Batılı devletler 18 Mart hezimetini sonrasında ve kara savaşları öncesinde hava kuvvetlerinin başarısızlığı nedeniyle Çanakkale'ye 18 uçak daha gönderdi. İngilizler 3. Kraliyet Filosu'nu da Bozcaada'daki havaalanlarına taşımıştı. Fransızlar ise 8 uçaklık bir filo göndermişti. Ayrıca İngilizlerin 3500 tonluk *HMS Manica* isimli sabit balon gemisi de 22 Mart'ta Çanakkale'ye getirildi. İtilaf Devletleri'nin 30'un üzerindeki hava aracının görevi kara savaşı sırasında keşif yapıp bombalama yoluyla taarruzda bulunmak, çıkarmalarda hedef belirlemek ve top atışlarını düzenlemektir. Bunun yanı sıra daha 1 Şubat 1915'te 6 deniz, 4 kara uçağıyla Ege'ye açılan İngiliz

HMS Ark Royal isimli uçak gemisi, deniz uçaklarıyla İzmir ve Enez yöresinde uzun menzilli keşif görevleri yapıyordu. *HMS Ark Royal* 17 Şubat'ta Bozcaada'ya geldiğinde de Alman denizaltılarının sıkıştırması karşısında manevra zorluğu yaşadı ve Selanik'e gönderildi.

Öte yandan *HMS Manica* balon gemisi, Türk topçu birliklerinin yerini tespit ediyordu. Balonun önemli bir diğer görevi de *HMS Baccante* savaş gemisinin topları için hedef belirlemektir. *HMS Manica* ve *HMS Hector*'un balonları gün boyunca ve her hava şartında yukarıda kalıp istihbarat sağlıyordu.

İtilaf Devletleri 25 Nisan 1915'te başlayan Kara Savaşlarında yepyeni bir havacılık teknolojisini yürürlüğe sokmuştu. Bozcaada'da konuşlanan uçaklar, havadan Osmanlı mevzilerinin harita koordinatlarını belirleyip modifiye edilmiş Alman Goertz katlamalı fotoğraf makinesiyle fotoğraflarını çekiyordu. Seddülbahir ve Arıburnu'na çıkartma yapan İti-

laf güçleri, havadan da 10 uçak ve 1 gözlem balonuyla harekâta destek vermişti.

İttifak Devletleri cephesinde ise 25 Nisan sabah, Pilot Garber ve Yüzbaşı Hüseyin Seda'tın bulunduğu uçakla, Saroz Körfezi'nden Anadolu sahiline, üç saatlik bir keşif uçuşu düzenlendi. Pilotlar bu uçuşla 45 nakliye gemisi tespit etmiş ve hatta bu gemilere birkaç bomba da atmışlardı. Ayrıca bu keşif uçuşunda savaş gemilerinin Boğaz'dan ayrılıp Saroz'da bir çıkarma provası yaptığı tespit edilmişti. Kara Savaşlarının başladığı bu dönemde uçakların arızalı olması sebebiyle başka uçuş yapılamamıştı. Bununla beraber 27, 28 ve 29 Nisan'daki keşif uçuşlarıyla, düşmanın Seddülbahir ve Arıburnu'na çıktığı tespit edilmişti. Ayrıca bu uçuşlarla Beşike Limanı, Kumkale ve Bolayır'da gösteri çıkarmaları yapıldığı da rapor edilmişti.

7 Ağustos 1915'te başlayan Arıburnu ve Anafartalar çıkarmalarında İttifak gü-

leri filosu yeni uçaklarla desteklenmiş durumdaydı. 4 Bristol, 6 Caudron, 6 BE 2C ve 6 Morane Parasolünü bünyesinde barındıran filonun kapasitesi 48 uçağa ulaşmıştı. Buna karşılık Osmanlı'nın 1'inci Tayyare Bölüğü'nde yalnızca sekiz uçak vardı. Bunlara ek olarak 5'i Gotha WD 1 ve 3'ü Gotha WD 2 olmak üzere 8 deniz uçağı vardı. Ancak bu deniz uçakları Almanlar tarafından, Kara Savaşlarının başladığı Nisan ayında değil Haziran'da Osmanlı Ordusu'na kazandırılmıştı.

Eylül 1915 öncesinde Osmanlı Ordusu'na bağlı pilotların az sayıda uçak ve eksik mühimmatla, havadan elle attığı bombalar etkili olamamıştı. Bununla beraber genellikle bir Türk ve bir Alman pilot ile bir uzman gözlemciden (râsıt) oluşan keşif ekibinin sağladığı istihbarat raporları, savaşın başından sonuna kadar 5. Ordu Komutanlığı'na büyük katkılarda bulunmuştu. 6 Eylül'de Bulgaristan'ın İt-

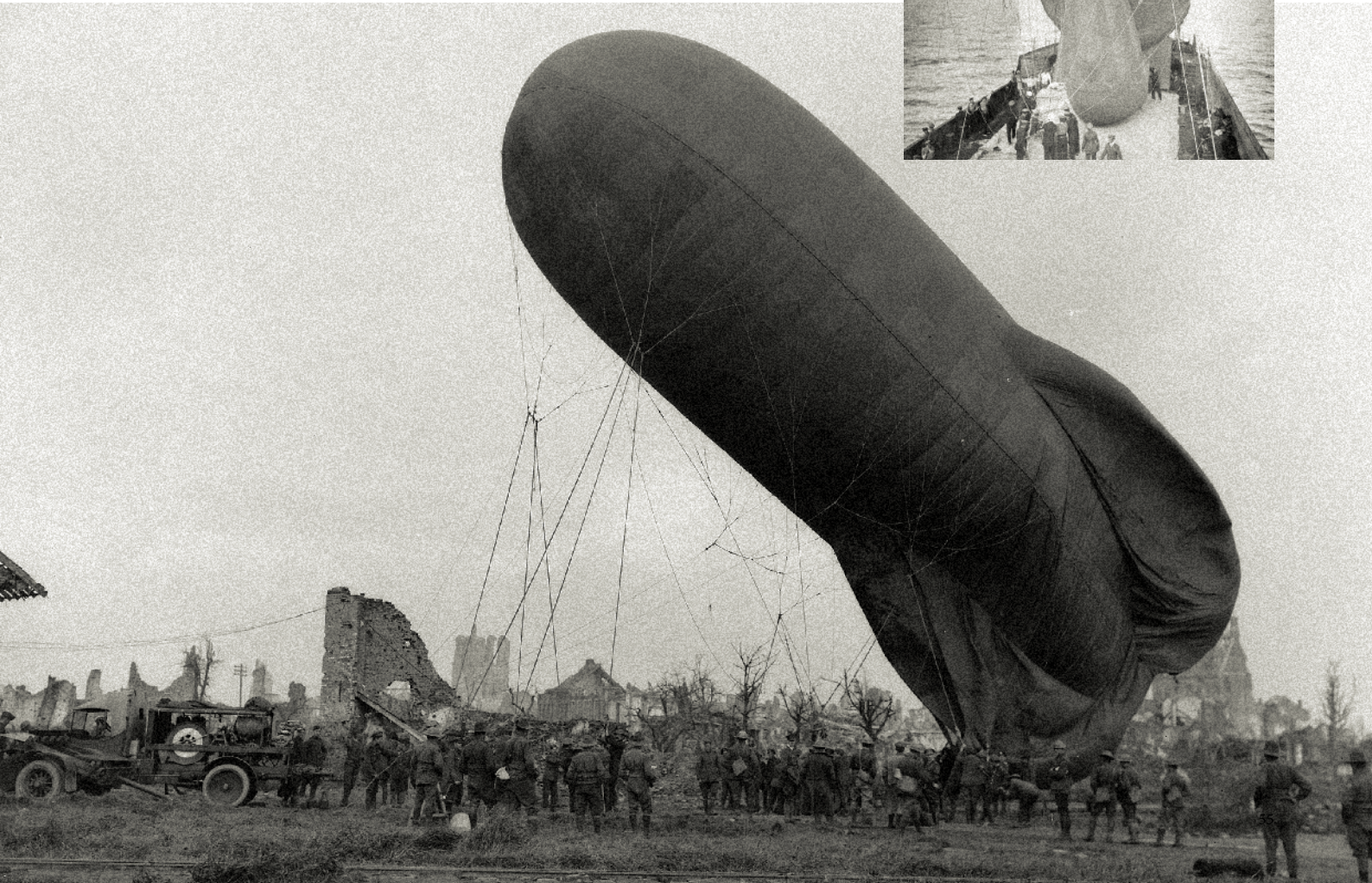
tifak Devletleri'nin yanında savaşa girme kararıyla Balkan yolu açılmıştı. Bunun sonucunda, Alman kara ve deniz uçaklarının, mühimmat ve çeşitli savaş malzemelerinin Çanakkale Savaşlarına dâhil olması mümkün oldu. Böylece Osmanlı hava gücü İttifak Devletleri'ne karşı daha etkili olarak kullanılabilirdi.

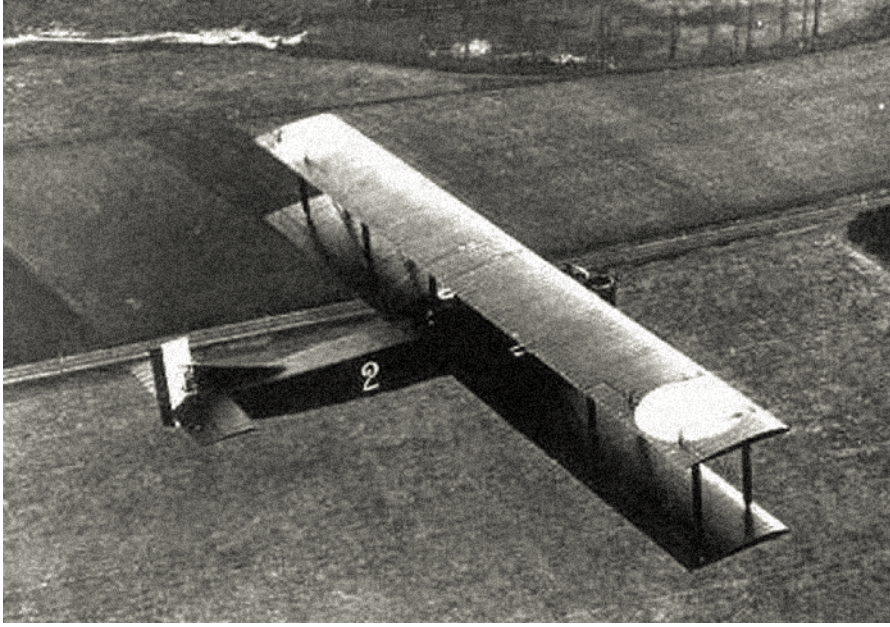
Örneğin Eylül 1915'te ve Aralık 1915'te Almanya'dan getirilen 4 Fokker Staffel uçağın Çanakkale Savaşlarındaki katkısı büyüktür. Ancak bunlardan biri, 6 Ocak 1916'da Alman pilotuyla birlikte Seddülbahir'de İttifak güçlerine ait bir Farman uçağı tarafından düşürüldü. Buna karşın Alman Teğmen Buddecke dört düşman uçağını bir Fokker'le düşürmüştü. Ayrıca Fokker kullanan üç Alman pilot, beş düşman uçağı daha düşürmüştü. Böylece Fokker'ler Çanakkale Cephesi'nde bir kayba karşılık dokuz düşman uçağı düşürmüş oluyordu.

Deniz Savaşı'nda Osmanlı ordusu karşısında yenik düşen İttifak Devletlerinin savaş sonrası Çanakkale'ye getirdikleri İngiliz HMS Manica sabit balon gemisi

I. Dünya Savaşı'nda kullanılan gözlemci balonlardan biri (Belçika)

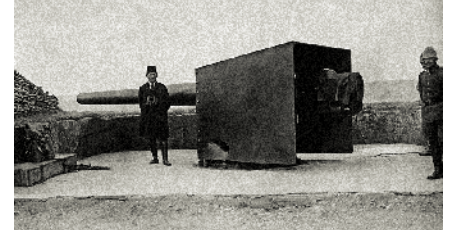

Farman tipi uçak

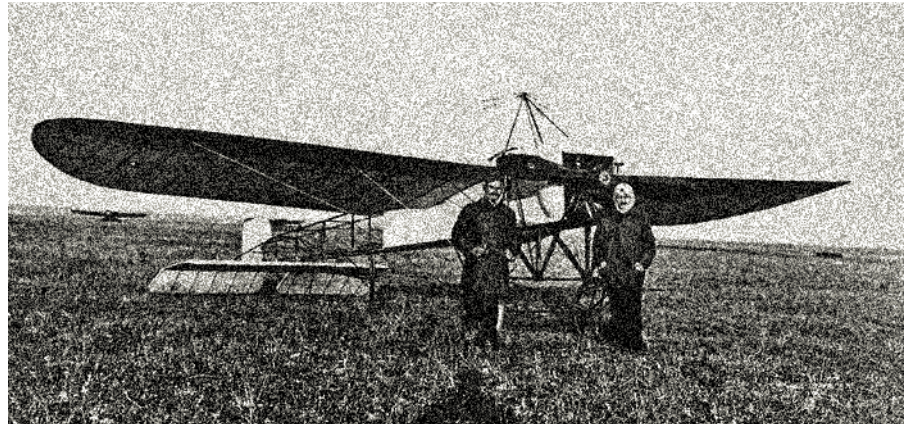
Fokker tipi uçak

Pilot-gazeteci Velid Ebuzziya (öl.1945)
18 Mart Deniz Savaşı zaferi sonrasında Çanakkale Boğazı'ndaki
Dardanos Bataryası önünde.

Diğer yandan Balkan yolunun açılmasından sonra Osmanlı Ordusu'nun keşif uçuşlarında Almanya'dan getirilen fotoğraf makinaları da kullanılmış, ayrıca deniz uçakları makinalı tüfeklerle silahlandırılmıştı. Silahlandırılan 5 adet Gotha WD-2 deniz uçağı, Gökçeada ve Bozcaada'daki düşman hava üslerine ve kamplara geceleri bombardıman uçuşları düzenledi. Bu uçaklarla toplam 150 uçuş yapıldı ve düşman mevzilerine 200 bomba atıldı.

Osmanlı hava kuvvetlerinin güçlenmesiyle, 27 Eylül'de iki Alman teğmen ilk defa bir düşman uçağını hava savaşında düşürmeyi başardı. Diğer yandan, 30 Kasım'da Üsteğmen Ali Rıza, râsıtı Orhan ile AK-1 Albatros uçağıyla keşif halindeyken, Kabatepe üzerinde rastladıkları bir Fransız uçağıyla havada savaştı ve bir kurşunla Fransız uçağının benzin deposunu deldi. Bunun sonucunda uçak yanarak İtepe-Helles arasına düştü. Çanakkale'de ilk hava savaşı 2 Mayıs'ta Seddülbahir üzerinde yapıldı. Osmanlı uçağına tabancayla ateş eden iki İtilaf uçağı, otomatik tabancayla yapılan karşı atışla püskürtüldü. Diğer yandan Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı topçusunun ateşiyle düşürülen uçakların sayısı da fazladır. 1915 senesinde İtilaf Devletleri'nin uçaklarından 17'si Osmanlı topçusunun yerden açtığı ateş sonucunda düşürülmüştü.

Velid Bey, Çanakkale'ye uçuğu Berliot tipi uçağın önünde

İttifak ve İtilaf kuvvetleri uçaklarını keşif ve taarruz dışında, havadan bildiri atarak psikolojik harekât amaçlı olarak da kullanmıştır. Örneğin İttifak hava güçleri, Kara Savaşlarının farklı dönemlerinde uçaktan Fransız-Cezayir birliklerine ve Avustralya-Yeni Zelanda birliklerine hitap eden bildirimler atmıştır. Bu bildirimler -25 Haziran 1915'te Arıburnu'da Türk uçaklarının düşman mevzileri üzerine atığı 300 bildiri gibi- İngilizce olarak kaleme alınmıştır.

Tüm bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti'nin Batılı devletlere karşı Çanakkale Boğazı'nda ve Gelibolu Yarımadası'ndaki savaşlara havadan verdiği destek Eylül 1915'e kadar son derece düşük bir teknolojiyle sürdürül-

müş olsa da keşif uçuşları, taarruz ve psikolojik harekât çerçevesinde kayda değer başarılar sağlanmıştı. Bunun yanı sıra Eylül sonrasında açılan Balkan yoluyla Almanya'dan getirilen ilave uçaklar, malzemenin ve mühimmatın teknik ve donanım desteğiyle keşif uçuşları daha nitelikli hale gelmiş, bu sayede İtilaf güçlerine önemli kayıplar yaşatılmıştı. Dolayısıyla Çanakkale Zaferi'nin kazanılmasında Osmanlı-Alman hava gücünün katkısı büyüktür.

Kaynaklar

- Okuyucu, O., "Çanakkale Muharebeleri'nde Hava Harekâtı", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 267-300, Ağustos 2010.
- <http://www.hvkk.tsk.tr/tr/IcerikDetay.aspx?ID=32&IcerikID=84>
- <http://www.turkishairlines.com/tr-tr/skylife/2008/mayis/makaleler/osmanli-havacilik.aspx>